

MEMOIRES
van
Wilhelmina Susanna Petronella Adriana Maas Geesteranus

echtgenote van J.F.A.E. van Lansberge

bewerkt door
Guus Maas Geesteranus

Voorwoord

Wilhelmina Susanna Petronella Adriana Maas Geesteranus, geboren te Alkmaar op 14 december 1836 en overleden te Den Haag op 23 augustus 1914, was de oudste dochter van Adriaan Jan Cornelis Maas Geesteranus en jonkvrouw Cathérine Anne Caan.

A.J.C. Maas Geesteranus was in 1836 rechter in Alkmaar en droeg de titel Heer van Zuid-Scharwoude.

Wilhelmina trouwde met luitenant Jan Felix Adriaan Eugen van Lansberge (1839-1883) op 14 mei 1862 te Den Haag. Tien weken na het huwelijk vertrok ze met haar man naar Suriname, waar haar schoonvader gouverneur was.

Wilhelmina, die haar man ruim een en dertig jaar overleefd heeft, schreef haar “Herinneringen uit een veelbewogen leven” in het jaar waarin zij weduwe werd; zij droeg deze memoires aan haar kinderen op. Er waren er in Suriname zes geboren, waarvan twee daar overleden waren. Het ‘document humain’ leert ons iets over het leven in West Indië in een tijd die lang achter ons lijkt te liggen.

De memoires behoren tot het archief van de familie van Lansberge en zijn welwillend ter beschikking gesteld door drs. R.F.G. van Lansberge.

Onleesbare woorden, aanvullingen of verduidelijkingen zijn tijdens de bewerking tussen [...] geplaatst.

Guus Maas Geesteranus

Aan mijne kinderen
Herinneringen uit een veelbewogen leven

“Our love was born in fears,
And nursed ‘mid vain regrets,
Like winter suns, it rose in tears,
Like them in tears it sets.”

’s Gravenhage, 1883

1862.

14 Mei 1862 was onze huwelijksdag, aldus gekozen ter herinnering aan de geboorte van onze lieve hooggeachte grootmama van Lansberge, geb. van Oldenbarneveld, toen wonende op den huize de Kolk te St. Oedenrode. Ds. Zubli zegende ons huwelijk in en daarna hadden wij een déjeuner in ’t ouderlijk huis. Mijn goeden onvergetelijken Vader gaf mij als afscheidsgroet aan tafel de woorden mede, die Victor Hugo voor zijne dochter dicht[t]e bij gelegenheid van haar huwelijk. Onze huwelijksch reis bestond voornamelijk in ’t bezoeken van familie en vrienden in de provincie, die wij voor zulke lange tijd gingen verlaten. Zoo kwamen wij te Kampen bij familie Meyer-Kilian, te Zutphen bij broeder Henri [H.G.J. Maas Geesteranus, 1837-1894], te Nijverdal bij Zwolle op den Eversberg bij de familie v. Heerdt, te ’s Bosch [Den Bosch] bij zuster Henriette [Henriëtte Suzanna Maas Geesteranus, 1841-1921, getrouwd met Jan Eduard Adriaan Meyer] om te eindigen te

echtbaar van Lansberge – Maas Geesteranus

St. Oedenrode op de Kolk waar wij een heerlijke drie weken doorbragten bij grootmama en haar vriendin Caroline de Jacquemin. Dit waren gelukkige onbezorgde dagen, het heerlijke buiten, warm zomerweer en ’t vrolijke gezelschap van Daan de Jong met zijne goede vrouw, die op Emmaus woonden, deden de dagen omvliegen, zonder ons te bekommeren over al wat voor ons lag met ’t oog op vertrek en afscheid. De maand Julij bragten wij te ’s Hage door bij mijne ouders en werd voornamelijk gebruikt met pakken en verzenden van goed en afscheid visites aan familie en vrienden. In het laatst dier maand ontving Jan eene oproeping van ’t Minister[ie] van Koloniën om zich op een bepaalde dag naar Hardewijk te begeven, ten einde 100 man troepen onder zijn bevel te brengen naar ’t Nieuwe-Diep, waar wij ons moesten inschepen op de bark Carolina, kapitein Cupido. Na de ontvangst van den gezagvoerder’s telegram, dat hij zeilklaar was, vertrok Papa met mij naar Nieuwe-Diep. Ik zal niet trachten u

te zeggen hoe die laatste nacht in 't ouderlijk huis doorgebracht was en nog minder u 't afscheid schilderen van mijne goede moeder. Wij logeerden in 't Nieuwe-Diep in den Burg [Hotel Den Burg], Papa had veel genoeg in de taptoe van de mariniers. De volgende morgen kwam de stoomboot aan met 't détachement en Jan kwam mij zeggen, [dat] wij ons dadelijk moesten inschepen, daar hij de soldaten niet alleen kon laten uit vrees van désertie. Papa bragt ons een eind weegs en op een brug... namen wij van hem afscheid. De ruimte op onze tijdelijke, drijvende woning viel mij zeer mee, wij waren eenige kajuit passagiers en van de soldaten merkten wij weinig, daar zij niet voorbij de groote mast mogten komen en er verder eene groote discipline aan boord was. Nog eenige dagen hadden wij windstilte, doch toen eenmaal de oosten wind doorkwam, werd 's morgens zeer vroeg, de oude, doove vrouw van kapitein Cupido aan de wal gebragt met eenige hart en maag versterkers in hare karrebies, in den vorm van jenever, bier en kaas enz. De ankers werden geligt, de loods kwam aan boord en wij zeilden uit onder hurrahs van de soldaten die beantwoord werden door de matrozen van het wachtschip. Wij bleven op 't dek terwijl de eerste oorlam aan de manschappen was uitgereikt en de kapitein, een echte Urksche boer, een speech hield aan de soldaten, die alle kenmerken droeg door veel bitter en jenever te zijn geïnspireerd ! De loods ging van boord met onze laatste afscheidgroet aan de ouders en na de duinen in 't verre verschiet te hebben toegezwaaid, ging ik naar de hut waar de zeeziekte mij gauw te pakken kreeg. De volgende morgen werd mij geraden op 't dek te komen doch 't gezicht van al die zeezieke mannen en 't glibberige dek door overblijfselen van de snert der vorige dag maakten mij veel zieker. Ik had tot mijn speciale oppasser gekregen een infanterist Dunk, die mij zeer goed bediende en later lang bij ons bleef in Suriname. Tegenwind maakte, dat wij lang kruisten in 't Kanaal en 't eiland Wight eenige keeren en van alle kanten konden bekijken. Eenmaal voorbij Madeira, kwam 't mooie weer en 't goede leven. De soldaten werden vrolijk, de kapitein minder ruw en mijne zeeziekte begon te verdwijnen, Dunk bragt iedere morgen mijn matras op de campagne en zo lag ik den geheele dag te werken of te lezen. Jan hield zoo veel mogelijk de manschappen bezig waarbij de sergeant Theunis, later officier in Suriname geworden, hem steeds bijstond. Op den jaardag van den kroonprins, 4 Sept., hadden wij een prachtige parade, de trommen bestonden uit leege botervaatjes overtrokken met een varkensblaas, de soldaten met hunne wollen deken als tulband om 't hoofd gedraaid, terwijl de generaal te paard zat en een zwabber zeer kunstig de staart nabootste van den Bucéphalus [strijddros] gevormd door twee mannen overdekt met vlaggen. 's Avonds hadden wij comédie voorstelling in 't vooronder, waarvoor ik een dames costuum had afgestaan. Hoe nader wij kwamen, hoe warmer 't werd en bij winstilte in de passaat was 't soms erg vervelend, vooral daar dan 't humeur van onze brave Cupido geheel in de war was. Toch zal ik die avonden op zee nimmer vergeten, als 't

Gezicht op fort Zeelandia te Paramibo

vervelende orgel had opgehouden, de harmonica's zwegen en 't gejoel en gedans eindigden dan waren 't heerlijke uren om boven de sterren en op 't water die geheimzinnige lichtjes te zien gaan en komen bij het bruischen van het water. Nooit heb ik Gods grootheid beter gevoeld en bewonderd dan op een zeereis. In de eerste dagen van september zeilde de Carolina de schoone Suriname rivier binnen, de Dr. [dokter] van 't fort Amsterdam kwam aan boord om de gezondheidsplas te visiteren en daarna ging ik naar mijn hut om mij gereed te maken te ontschepen. Op de ree gekomen zagen wij de gouvernements

tentboot met acht roeiers met roode mutsen en de Hollandse vlag als gondel ons te ontmoet komen, hebbende de gouverneur aan boord met de heeren D. en de adj. van de schutterij de Jong. Dadelijk vielen er 21 schoten van 't wachtschip (toen de Amstel, komm. Bakker) ter welkomsgroet aan de gouverneur op de ree, die terstond beantwoord werden door 21 schoten van 't fort Zeelandia. Papa v. L. [Reinhart Frans van Lansberge, gouverneur van Suriname 1859-1867] kwam aan boord en de welkomsgroet was zeer hartelijk, ik vond dat zijn mager gezicht geheel verdween onder een zeer groote panama hoed met overdreven breede rand. Wij namen plaats in de tentboot en débarqueerden aan de steene trap, waar vele officieren en nieuwsgierigen ons ontvingen. Het rijtuig met de Isabellen [soort paarden] stond aldaar en wij reden in een oogwenk naar 't Gouvernementshuis. In de vestibule vond ik mijne schoonmoeder [Victoria Maria Rodrigues, de Colombiaans echtgenote van de gouverneur], zuster Sophie [de jongste dochter van de schoonouders, later gehuwd met kapitein ter zee Voorduin, bekend door zijn West-Indische tekeningen], de oude Maria met P. te paard zittende op haar heup en Bartola met haar 12 jarige zoon Juan, die als een schaduw immer om en bij ons te vinden was. De vreeselijke hitte trof mij zeer en ook mijn hondje Polly, die na eenige dagen aan vreselijke stuipen overleed. De mooie natuur, het vreemde leven, de negers, de taal, de bediening aan tafel door 3 negers en twee chinezen allen op bloote voeten, dit al trof mij zeer. Wij hadden een ruime koele slaapkamer en 't was heerlijk daar uit te rusten van de reis. In afwachting dat onze meubels en huisraad ontscheept werden, logeerden wij 14 dagen op 't gouvernementshuis. 's Avonds ontvingen wij veel visites die kennis met mij kwamen maken. Eenige weken daarna gaf Papa v.L. een groot bal ter eere van ons huwelijk. Ik had mijn trouwjapon aan en de eereplaats aan 't souper. Jan danste onvermoeid en werd vooral als netjes door de jonge meisjes zeer geprezen. Mama v.L. gaf zich bijzonder veel moeite tot 't welgelukken van hare soupers op feesten. Van vijf uur 's morgens af was zij dan in de keuken bezig om onder haar orders de fijnste schotels te laten bereiden, een varken een kalf een paar schapen, eenige kalkoenen en kippen, die de vorige avond op de plaats geslacht werden, werden dan gemétamorphoseerd in pastijen, koteletten, gehakt en galantines. Vooral in geleijen en plats [doux] waren de uitkomsten meesterlijk, gunjabe[vrucht]geleijen rood en geel waren onovertreffelijk en de "[chefso] de pina" van ananas gemaakt overheerlijk. Ons huis, het zogenaamde logeergebouw van 't gouvernementshuis, was een van de mooiste van de stad. Zeker heb ik daar de gelukkigste jaren van mijn leven doorgebracht. Jan had veel plezier in bloemen, weldra had ik de grootste verscheidenheid van ro-

R.F. van Lansberge
gouverneur van Suriname

Huis te Paramaribo

Ons huis, het zogenaamde logeergebouw van 't gouvernementshuis, was een van de mooiste van de stad. Zeker heb ik daar de gelukkigste jaren van mijn leven doorgebracht. Jan had veel plezier in bloemen, weldra had ik de grootste verscheidenheid van ro-

zen en planten, die de tropische zon kon doen ontluiken. Ik was regt gelukkig, onze huishouding marcheerde goed, ik was de taal spoedig meester en 't leven scheen mij een El Dorado toe met die prachtige natuur, dat eeuwige groen en last not least met de vrienden, die mij als 't ware met goedheden en attenties overlaadden. 's Avonds gingen wij iedere avond tegen acht uur naar 't gouvernementshuis en bleven daar souperen, zondags déjeuneerden en aten wij daar ook. Ik gebruikte mijne ochtenden met de plunje in orde te maken van Anna, die in aantogt was, waarmede mijne schoonmoeder mij ijverig en hartelijk bijstond. De eerste déceptie was het vergaan van de Anna Catherina, die mij doopgoed en cadeaus voor die gelegenheid van huis moest brengen.

1863

De 21e fébruari werd onze eersteling Anna [Anna Catharina Cornelia Jeanne van Lansberge, 1863-1893] geboren, mijne goede schoonmoeder verliet mij geen oogenblik in de uren van benauwdheid en gedroeg zich in alles als mijne eigene moeder. Anna was zeer mager, doch met goede voeding en verzorging knapte zij spoedig op. Wat was Jan gek met dat kind, uren achtereen kon hij met haar loopen om ze in slaap te maken. Ik kreeg eene goede nenne [in het maleis: nènè] Christine genaamd, die haar zoon Julius mede bragt. Mijne bediening bestond verder uit een werkmeid, kokkin en een footeboy. De wasch werd op 't gouvernementserf gedaan door de 4 waschmeiden toen nog slavinnen, genaamd Première, Aspasia, Juno en Minerva, de leelijkste tijpen van de nakomelingen van Cham!!

Tegen april van dat jaar werden de voorbereidende maatregelen genomen van de émancipatie der slaven, die in Julij moest plaatsvinden [op 1 juli 1863 werd de wet tot afschaffing van de

slavernij van kracht, 33000 slaven werden die dag vrije mensen]. De Zoutman en drie andere stoomschepen werden uit Holland toegezonden om de negers eerbied in te boezemen voor 't gouvernement en kwamen te liggen op de reede in afwachting van de dingen, die komen konden. Middelerwijl werd de kapt. der Art.[artillerie] Steenberghe met een détachement gezonden naar 't bosch achter de plantage [Rac à Rac], waar een kamp was van wegge-loopen slaven, die 't de naburige plantages lastig maakten. Het doel was om hun amnestie te geven en

Slavenkamp op plantage

hun over te halen om terug te komen, ten einde de meesters de 300 gulden konden eischen hun door 't gouvernement voor elke kop als losgeld toegezegd [schadevergoeding wegens de vrijverklaring]. De ontvangst van kapt. Steenberghe was in 't bosch alles behalve hartelijk, hij werd met zijne manschappen van achter boomen en struiken beschoten, zoodat reeds in de eerste dagen er mannen sneuvelden waaronder de zeeofficier Smit van den Broeke. Het was een nare tijd voor de wachtenden in de stad en wij waren allen zeer zenuwachtig in afwachting van nadere tijdingen. Jan wilde volstrekt zijnen vader overhalen om hem mede te zenden bij 't ter versterking gereed zijnde détachement, doch ik hield dit tegen. De terugkomst van kapt. Steenberghe in de stad was zeer droevig, ik zie hem nog in zijn blaauwe boschkiel op onze galerij in zeer treurige gemoedstemming, heen en weer loopen. Kort daarop vertrok hij

naar Holland en verkocht aan Jan zijn geliefd paard Perla, een Isabelle, die hij van Curaçao had mede gebracht. De afkondiging van de émancipatie liep, behalve het Rac à Rac en nog eenige andere incidenten van minder belang, zeer kalm af, de Hernhutter leeraren hadden eer van hun werk om de negers aan te sporen tot kalme blijdschap, dankzeggingen in den tempel en verder hun voor te houden tot werken om in onderhoud te voorzien. Nog 10 jaren bleven de vrijgemaakten onder staatstoezicht en werd van hun geeischt om werkcontracten te sluiten met de eigenaars van plantages. Velen gaven zich gedwee aan dien maatregel over, terwijl anderen zich niet tot werken wilden verbinden en 't vrije leven in gehele vrijheid wilden genieten. De mannen verdienden toen bij door 't gouvernement vastgesteld tarief 80 ct daagsch, de vrouwen 60. Daar zij met hunne weinige behoeften, woning kregen zij vrij op plantage benevens geneeskundige verpleging, toe konden komen met 3 à 4 taken 's weeks, brachten zij de overige dagen in ledi[g]gang door, zeer ten nadeele van 't werk en de landbouw. Later bragt de emigratie van koelies uit Britsch Indië hierin verbetering.

1864

In October van 't vorige jaar kwam de Gelder, lt. der Art., op 't Fort Amsterdam mij verzoeken om zijne vrouw, met wie hij met de handschoen getrouwd was en die op weg naar Suriname was, bij mij aan huis te ontvangen, daar zij kerkelijk wenschte over te trouwen alvorens haar huis te betreden. Hoewel ik Mimi volstrekt niet kende en vreesde wij elkander misschien niet zouden aanstaan, willigde ik zijn verzoek in en op een zondag kwam 't schip op de ree en werd mij een paar uren later de vrouw voorgesteld, voor wie ik na de eerste kennismaking eene grote sympathie gevoelde en die later een groote rol speelde in mijne eerste huwelijkschjaren. Mimi logeerde veertien dagen bij mij en wij hielden eene receptie de dag na afloop der plechtigheid in de kerk. Wij hadden voor hun huisvesting gevraagd op eene plantage in de Commewijne en zoo vertrokken zij 's avonds te 7 uur uit ons huis in de boot van 't Fort Amsterdam, gewapend met huisraad, levensbehoefden, beddegoed en al wat verder een huwelijksch reis zoo prozaisch mogelijk maakt. Later hoorde ik, dat zij dood ziek in de nacht twee uur op de plantage waren aangekomen. De Gelder die eene zwakke gezondheid had bleef ziek en sukkelend, daarbij leed zijn humeur en was hij geen vrolijke husband. Mimi vond 't leven op 't Fort Amsterdam daardoor allesbehalve vrolijk en leed veel aan hoofdpijn, haar eenig geneesmiddel was bij mij aan huis te vinden door een vrolijk leven en variatie. Zij zag er zeer goed uit en werd door de vrienden zeer bewonderd. Kwam zij in de stad, was 't dan al spoedig dat een picnic gearrangeerd werd tusschen de vrienden Alma, Eijken, Jude Martini, Planteau en zeeofficieren. Op die avonden ging 't er dol aan toe, de negermuziek werd er bij gehaald en wij genoten als jonge menschen. De Gelder werd maar niet beter en vroeg tot herstel van koorts een binnenlandsch verlof. Wij besloten gezamenlijk de kosten dragende, een maand met hun naar plantage Esthersrust te gaan in de Warappa kreek, vlak aan zee gelegen. Daar hadden wij heerlijke dagen, alle dagen buit en wild "à la façon" en de zeebriesch, die ons verkwikten. De reis door de kreek 4 uren in een tentboot met de knorrige de Gelder, was minder prettig, zodat wij Anna maar op de tent zette met haar nenne! Mimi en de Gelder namen zeebaden en Jan ging dagelijksch jagen, hij bragt veel snippen mede en van de geschotene flamingo's aten wij beafsteak van de bout en soep van 't overige, die zeer goed was. Mimi zoude eerst de huishouding meenemen omdat Anna veel zorg gaf en Carlote [Victoria Charlotte] geboren moest worden. Zij deed dit echter volstrekt niet naar den zin van de heeren, die dan teveel zuurkool moesten eten en dan weer een tafel bereid zagen met verschillende blikken, waardoor de provisiekast weldra een onheilspellende leegte kreeg. Ach wat een pret als 't de eene dag feest en de andere schraalhannis was! Hoe plaagde Jan, hoe knorde de Gelder en hoe lachte Mimi met hare heerlijke gulle lach, die mij in de zwaar-moedigste oogenblikken geheel konden verkwikken. Anna speelde daar ook haar rolletje, gewend door Papa in slaap te worden gewandeld, wilde ze 's nachts in 't geheel niet meer

slapen en meestal gebeurde het dat 't licht werd aangestoken, het speelgoed voor den dag gehaald en Papa en dochter de nacht spelende doorbragten, zeer ten ongerieve van de Gelder, die door die dikwijls luidruchtige spelen uit de slaap werd gehouden. Terugkomende in de stad voelde ik mij dikwijls koortsig en ging daarom zwaarmoedig mijne bevalling tegemoet. Onder behandeling zijnde van dr. D., die mij veel quinine gaf, werd Carlota [Victoria Charlotte van Lansberge, 1864-1865] 2 October geboren. Iedereen bewonderde dit dikke mooie schepseltje dat de bijnaam van rolpens kreeg.

1865

Ons gezin werd grooter en Jan zag de uitgaven klimmen. Eene burgerbetrekking, vooral met 't oog op 't daaraan verbonden verhoogd pensioen, kwam hem in de toekomst wenschelijk voor. Aan 't hoofd der militaire magt der kolonie stond toen de kolonel Nauta gedétacheerd uit Nederland. Ten gevolge van verlof enz. ontstond er gebrek aan ambtenaren ter vervulling eener districtcommissarisplaats en werd aan den heer Nauta verzocht een officier voor te dragen ter waarneming van die plaats. Deze droeg Jan voor als de oudste luitenant in rang. Mijn schoonvader, geleid door een naar mijn inzien, overdreven delicaat gevoel antwoordde "Deze is mijn zoon, dit kan niet, wie volgt ". De gelukkige man van 't toeval was Bechtold, die later als commissaris op een tractement van f 6000 is benoemd en nu reeds lang met een pensioen van f 2500 in Nederland is terug gekeerd. Dit was voor ons de eerste groote teleurstelling, die ik mij misschien nog meer als hij heb aangetrokken. Nu hadden wij toch de wetenschap opgedaan dat de positie van zoon van den gouverneur eerder ten nadeele dan ten voordeele zoude zijn in de cariere van Jan. Wij waren echter te jong om lang onder die gedachte gebukt te gaan. Jan vooral ging veel uit en bragt zijne avonden meestal door bij de

Huis te Paramaribo

familie Brakke, waar de meisjes pas uit Holland van de kostschool gekomen waren. De moeder van deze meisjes (later mevr. Canneel en [...]) was eene negerin en Brakke droeg aan Jan op zijne dochters de groote wereld in te leiden en ten gouvernementshuize voor te stellen. Jan noemde ze zijne pleegdochteren en bragt heel wat vrolijke avonden met hun door eindigende met ze ieder een zeeofficier te bezorgen! Jan was onmisbaar op alle feesten en steeds vrolijk en vinding-

rijk als 't op lolletjes aankwam. Zijne adjudantendienst gaf weinig drukte en met de dienst [?] had hij niets te maken. Soms gaven de gamelle [officierstafel] en uitnodigingen voor de buitenlandsche reizen van den gouverneur met gezelschap hem eenige drukte, doch voor het overige kon hij zich geheel overgeven aan 't familieleven en zijne vrienden. Hij was nooit vermoeid en zelfs in 't midden van den dag en de heetste zon hoorde men "Massa Jan , Grama [P.]" roepen, als hij geheel in 't wit gekleed op Perla, die ook geheel wit getuigd was, kwam aanrijden. De dwaaste streken moest Perla volvoeren, ook 't rijden in de sociéteit om 't biljard, waarop hij dan door de vrienden op suiker en [bakoba's] getraceerd werd.

Carlota was een mooi zoet kind, heerlijke blauwe oogen en lange blonde krullen maakten dat zij zeer de aandacht trok, wanneer zij met haar zwarte nenne bij de muziek op 't Plein wandelde. Ik mogt haar echter niet behouden 3 augustus, toen zij juist 10 maanden oud was, stierf zij ten gevolge van een stuip, die bijna 20 uren duurde. Zij werd de volgende dag in de Oranjetuin neergelegd onder een groene zoode. Wij waren beide erg bedroefd door dit verlies en mijn gezondheid scheen er door te lijden, zoodat mevr. Eijken Sluijter mij te logeren vroeg op de plantage Wederzorg. Jan bleef aan de stad en ik genoot met Anna ten volle van 't heerlijke vrije buiten leven. Rosevelt [Cateau van Rosevelt] had toen reeds Jan overgehaald om gezamenlijk eene kaart te maken van de kolonie Suriname, de noodige instrumenten voor de opmetingen waren uit Nederland gekomen en men begon met reizen te maken en daarna de opname in teekening te brengen. Papa v.L. moedigde dit werk zeer aan en gaf er alle mogelijke steun aan.

1866

Wederom was er een nieuwe vL. in aantocht en groot was de vreugde toen 2 Junij juist bij 't binnenkomen van de Fransche pacquet te 12 uur, onze René [Reinhart Frans van Lansberge, 1866-1886] geboren werd. Voor zijne geboorte had ik "nenne H elene" als kindermeid gehuurd en zij nam de zorg van mijn jongen geheel op zich. Papa vL. was zeer ingenomen met zijn peetekind en Jan niet minder met zijn eerste zoon. In September ging ik met de kinderen

Plantages langs de rivier

en nenne logeren bij de familie Mollinger op de plantage Zeezicht. Wij hadden daar een heerlijk leven bij die gulle goede vrienden. Groot[t]e wandelingen in de katoen velden, togten naar zee, heerlijk Beiersch bier, 't was daar 't leventje van vrolijke Frans. Mijn verblijf daar werd later vergald door de treurige tijding uit Holland, die mij de ziekte meldde van mijne zuster Henriette. Had ik toen, steeds naar betere berigten uitziende, kunnen veronderstellen, dat zij bijna 17 jaar daarna haar leven in een krankzinnige gesticht zou hebben doorgebracht. In de stad teruggekomen vond ik Mimi de Gelder in 't Fort Zeelandia gevestigd, haar man net voor 6 maanden in de stad ged etacheerd. Wij zagen elkaar dagelijksch en hadden met nog een

paar andere vrienden één ham en één kaas, die op de tafel paraisseerde waar de réunie gehouden werd. De huzaren sla ontbrak nooit.

1867

Daar er eene questie was te behandelen bij den heer K  ppler posthouder in de Marowijne rivier, werd er in Februari eene commissie heen gezonden onder leiding van den heer Duij[...] om dit te onderzoeken. Jan verzocht mede te gaan als secretaris en men vertrok aan boord van de Bommelerwaard, kommandant A. Ten einde niet alleen thuis te blijven vroeg ik belet op 't Fort Amsterdam bij de vrienden de Gelder in 't mooie ruime kommandants huis. Eenige dagen na mijne aankomst aldaar moesten wij afscheid nemen van een onzer beste vrienden de lt. der Artillerie Benjamins, die na expiratie zijner detachements jaren naar 't Hollandsche leger terugkeerde. Mimie en ik, wij voelden ons bij dit afscheid "quite miserable". Eensklaps verspreidde zich de mare dat er Indianen naar de stad waren gegaan met 't berigt dat de Bommelerwaard op de zandbank in de mond van de Marowijne zat en schipbreuk zoude lijden. Onmiddellijk werd de Dommel ter assistentie gestuurd, maar middelerwijl bleven wij eenige dagen zonder berigten, hetgeen voor mij zeer pijnlijk was. Later kwamen de heeren terug en deden ons een trouw verhaal van de uitgestane angsten en 't gevaar dat zij gehad hadden. De Bommelerwaard had stukken over boord geworpen en de passagiers met de roei boot aan de wal gestuurd, die van de officieren mede kregen horlogies en andere zaken van waarde ter berging. Een fransch oorlogschip kwam ook tot assistentie en met veel moeite kwam men vlot en de stukken werden opgevischt. Deze bezigheid duurde evenwel verscheidene dagen, die Jan zich ten nutte maakte om terwijl D. aan 't zaken doen was bij Kappler, naar de Fransche kant over te gaan, waar hij bij de Fransche officieren gezellige avonden doorbragt en een aardig duitje aan de   cart   tafel verdiende. In de stad terug gekomen hoorde ik tot mijn groot leedwezen dat de Gelder bevorderd was tot kapitein kommandant te Cura  o, en ik dus mijn goede vriendin Mimi verliezen zou. Nadat zij hunne zaken gepakt en ingescheept hadden, kwamen zij de laatste dagen bij ons logeren en nooit vergeet ik het oogenblik toen wij hun naar de steenen trap bragten, waar hun boot hun wachtte. Het is als of ik toen reeds een voorgevoel had wat Cura  o voor Mimi en mij bewaarde. De 5de December vierden wij een echt St. Nicolaas feest en daar ik die mode in de kolonie had ingevoerd, werd ik beloond door zeer veel en mooie cadeaux van de vrienden, zoodat een groote tafel vol stond met zaken van allerlei aard. Jan was St. Nicolaas gaan houden bij zijne vrienden en kwam pas laat te huis. Ik verzocht hem evenwel mevr. Holthe te gaan halen daar 't scheen dat er nog een St. Nicolaas pak in aantogt was. Hij kwam weldra met de goede Holthe terug en die eenmaal bij mij wetende, was ik volkomen gerust. Daar Jan 's morgens te 6 uur met den Gouverneur moest rijden, verzocht ik hem te gaan slapen en hij was niet weinig verrast bij zijnen ontwaken te vernemen dat hij een tweede zoon rijker was, onze Willem [Willem Hendrik Jan van Lansberge, 1867-1944] die juist 's nachts te half twee geboren werd. De jong geborene was een mooie jongen met pik zwart en veel haar, hij is met een helm geboren, die volgens Suri-naamsche gewoonte gedroogd is en in zijn hoofdkussen werd geborgen. In Julij v  or zijne geboorte wisselde het gouvernement van bestuurder. Papa v.L. werd vervangen door dhr. van Idzinga en alzo raakten wij 't ouderlijk huis kwijt, waar wij ten allen tijde even hartelijk en lief ontvangen werden.. Jan leed zigbaar door 't vertrek van zijnen vader en de dienst onder den heer van Idzinga koste hem in den beginne zeer veel. De familie van Idzinga was zeer lief voor mij en de kinderen. Willem werd er meestal heengebragt na zijn bad 's morgens en jufvr. B. vooral had veel plezier in die kleine dikkert. Onze omgeving veranderde van lieverlede, velen waren uit de kolonie gegaan, anderen in de plaats gekomen, zoo de familie S. bij wie wij veel beleefdheden genoten.

1868

In Januari werd Jan door dhr. van Idzinga naar Démerara [Georgetown] gezonden ter aankoop van paarden, doch kwam onverrichter zaken terug. Onder de families, die aankwamen behoorde ook de Huets met wie wij zeer intiem werden. Een van de beste vrienden van Jan was de It. ter zee Stein, die bijna den geheele dag bij ons aan huis was. Dhr. van Idzinga was immer zeer vriendelijk met mij en dikwijls sprak ik vertrouwelijk met hem over onze toekomst en onze zorgen met 't oog op de toeneming van ons gezin. Was er echter sprake van een burgerbetrekking was immer 't antwoord "waarom heeft uw schoonvader daar niet voor gezorgd". Met dit al bleef Jan luitenant en onze kinderen groeiden gezond en goed op.

1869

Ik kreeg een erge lust naar Holland te gaan en bij mijn eerste schrijven hierover aan mijne ouders, kreeg ik onmiddellijk antwoord, dat mijne passage betaald zoude worden en ik met de kinderen komen moest. Het koste mij zeer veel Jan alleen te laten, doch ik wist hem onder zeer goede vrienden en verzorging. De laatste dagen bragten wij op Voorburg bij de familie Mollinger door en scheepten ons in de Commewijne kapt. de Lang, die zijne zeer zenuwachtige en nare vrouw aan boord had. Jan had plan om met Stein te gaan huishouden en verder bij deze en gene vrienden te gaan eten, zoo was hij eens in de week geïnviteerd bij de familie v. Idzinga, eens bij Stuart, eens bij Verbeek, eens bij Sander en de overige keeren at hij bij Brakke of aan boord van de Schouwen. Nenne Hélene, die vol moed van de reis naar "bakkra kondré" [Holland] was, werd weldra een slachtoffer van de zeeziekte. Ons begin aan boord was dan ook naar, René viel een gat in zijn hoofd op de koperen rand van de kajuittrap en Willem was lastig omdat hij niet loopen kon door 't slingeren van 't schip. De goede nenne, die zich voorzien had van een aantal eijeren en die dezelve, geen gevaar bewust, in een waschkom had geborgen in een hut, kreeg de geheele inhoud gebroken en al over haar heen, toen zij te zeeziek was om zich te ontdoen van die onwelkome omelet! Drie dagen in zee zijnde stierf een passagier (maréchaussée) aan dissenterie [dysenterie], waarvoor hij herstel in Holland ging zoeken. De kapt. trok zich 't geval zoo aan, dat hij een flauwte kreeg en, bijkomende, order gaf dat er [...] moesten gebrand worden in de hutten om de besmetting tegen te gaan. Anna werd later ziek en bespeurde ik tot mijn schrik dat zij ook dissenterie had. Wat had ik een berouw van mijn reis en met welke angst zag ik de toekomst in! Ik had immer gehoord dat dieet beter is voor die ongesteldheid dan medicijnen en daarom leefde Anna op rijst en scheepsbescuit. Ik had veel nut van een paar gepaspoorteerde soldaten aan boord, die ik aanstelde als oppassers. René bragt zijne dagen gedeeltelijk bij den bootmannen en de soldaten door. Onze kapitein bleef een vervelende bange man, beter geschikt om met zijne vrouw aan 't hoofd van eene soepkokerij te staan, (waartoe hij zich na deze reis te Amsterdam liet vinden) dan om als hoofd van een zeilschip de gevaren op den oceaan te trotseren. Nenne was en bleef ziek, leed aan koude en kreeg daarbij veel pijn in de zijde waartoe zij mostard pleisters lag, die zulke heuze blaren trokken, dat zij dagen achtereen moest blijven liggen met olie en watten op de wonden. Anna werd ook niet beter en was soms koortsig zoodat ik mij erg ongerust maakte en snakte naar 't vaste land. Op de hoogte van de gronden kregen wij een geduchte storm bij onze 34ste dagreis, wij vlogen vooruit en hadden slechts één gereefd bramzeil op. De kinderen werden in de kajuit geborgen en ik liet mij met een tros vastbinden aan de verschansing vanwaar ik 't prachtige natuurfereel in al zijn grootheid, maar tegelijkertijd in al zijn ontzetting, kon aanschouwen. Soms waren wij geheel in de diepte en dachten dat de hemelhoge golven over ons heen zouden spoelen en dan weer was ons schip als op een berg verheven en zagen wij eene gapende diepte om ons heen. Alles kraakte en zuchtte, de kok kon ons dien dag geen eten koken, daar de kombuis geheel ontredderd was. Nadat de storm had opgehouden te woeden, werd alles weer in orde gebracht en vast gemaakt wat op het dek los was gerukt. Wij waren alzo in 't kanaal gekomen maar daar kregen wij

volslagen windstilte zoodat wij 14 dagen lang steeds kruisten voor de Engelsche wal. Er kwamen Engelsche visschers aan boord, die brieven van ons naar de wal wilden brengen doch onze bange bijgelovige kapitein meende dat dit onze thuis reis noodlottig zoude zijn en wij mogten niet schrijven of brieven verzenden. Veel regen en mist en een ontelbaar aantal schepen in onze nabijheid, daarbij de vrees van te dicht bij de gevaarlijke Fransche kust te komen, dit al maakte onze kapitein geheel buiten zich zelve. Nacht en dag liet hij op de misthoorn blazen en was geheel ontmoedigd. Eindelijk klaarde 't weer op en kregen wij goede wind, die ons 26 Junij in 't Nieuwe Diep binnen bragt. Wij ontscheepte dadelijk en ik liet mij brengen in [Hotel] den Burg, vanwaar ik een telegram stuurde naar 't Hage. Diezelfde middag

Adriaan MG en Suzanna Hester

namen wij plaats op de trein en vonden te Haarlem mijne broeders Georges [Pieter George Maas Geesteranus, 1839-1883] en Adriaan [Adraan Anne Maas Geesteranus, 1842-1810], die meer notitie namen van Nenne dan van mij! Aan 't station te 's Hage ging ik met de kinderen in de coupé van Papa, die aan 't station stond, terwijl de broeders met Nenne en de bagage volgden. Hoe heerlijk was dat binnenkomen in 't ouderlijk huis en 't terugzien van mijne lieve ouders, die mij met zoveel liefde ontvingen. Elk plekje in huis had zijne herinneringen, de kamer die ik als jong meisje de mijne noemde, was weder voor mij in gereedheid gebragt en daarnaast sliep Anna, die weer geheel beter was. Spoedig werd er werk gemaakt dat de kinderen naar school konden gaan. Anna ging bij jufv. Holwerda en René op de bewaarschool van 't [...]. Willem scheen de Holl. lucht niet te kunnen verdragen, hij bleef ziek en teer en kreeg zeer onverwacht een stuip, die 's nachts het gehele huis in rep en roer bragt. Dr. Piepers werd gehaald en gelukkig kwam hij bij. Met al mijn onrust hinderde 't mij vreselijk aan mijne ouders, die een rustig leven gewend waren, door ziekte,

omstandigheden en schrikken 't leven woelig te maken. René was spoedig de lieveling van zijne grootvader en ging soms mee naar buiten waar hij veel plezier had.

1870

Behalve Willem, die dikwijls oorpijn had, kwamen allen goed de winter door. René had een vaal blaauwe tint aangenomen en was niets ingenomen met de wonderen van "bakkra kondré". Ik ontving goede brieven van Jan die zich goed kon schikken in zijn "bachelor's" leven. Met mei verhuisden mijne ouders naar de villa in de Sofialaan en de kinderen hadden daar een heerlijke tuin om te spelen. Ik voelde echter weldra dat ik logé was en thuis hoorde bij mijnen man en vader der kinderen. In de couranten zag ik dat de Albatros kapitein Koch in lading lag en merkte aan mijne vader op dat ik gaarne met dat schip de terugreis wilde aanvaarden. De passage werd besproken en in Julij vertrokken wij naar 't Nieuwe Diep met Papa, die ons uitgeleide zoude doen. De ouders van Lansberge woonden toen aan 't kanaal en Willem en Rafaéla op 't Buitenhof, terwijl de van Heerds op de Z.O. buitensingel een huis hadden gehuurd. Onze medepassagiers aan boord waren 3 her[r]nhutters, hr. en mevr. Holle en eene frâulein die haar man in Suriname moest ontmoeten, verder een zwarte

muziekmeester de pedante van Kruinen, die zich als maestro ging vestigen in Paramaribo. Het goede gezicht van de brave kapitein Koch gaf mij moed voor de reis. Wij moesten verscheidene dagen op goede wind blijven wachten en ik logeerde met de kinderen in [Hotel] den Burg. Papa nam afscheid en ging naar huis, terwijl Adriaan nog een paar dagen met ons bleef. Aan table d'hôte etende met 't gehele toneelgezelschap van Judels, hoorde ik dat de oorlog verklaard was tusschen Frankrijk en Pruisen en kon pas in Suriname de eerste berigten van dien oorlog vernemen. Onze overtocht was heerlijk, ik had met de kinderen de hut van den kapitein achter aan 't dek. Een geheele kamer met tafel stoelen kast enz. Wij hadden immer mooi weer en de Albatros hield zich prachtig. De brave, dikke Koch was zeer lief met de kinderen en nam dikwijls de jongens mede naar wat hij de kermis noemde, en dan kwamen zij beladen met koek en rozijnen uit zijn hut. Naarmate 't warmer werd was Nenne ook handzamer en vrolijker en zoo kwamen wij in September te Paramaribo aan. Daar 't schip door de avond niet geseind kon worden, waren wij geheel onverwachts voor de stad. Jan kwam ons afhalen met de heeren Mac-Intosh, Stein Pape en Brakke. De ontmoeting was zenuwachtig en regt hartelijk en wij waren allen zeer blijde weer in ons geheel te zijn. Daar de Gouv. van Idsinga, door verbouwing van 't gouvernementshuis, zijn intrek had genomen in 't logeergebouw, had Jan huishuur gekregen en een huis gehuurd in de Gravenstraat naast 't Hospitaal. Daar komende dronken wij een glas champagne op de goede thuiskomst en bewonderde de zorg van de trouwe oppasser Kamstra, die alles netjes in orde had gemaakt voor onze ontvangst. De volgende dagen ontvingen wij veel visites om mij te verwelkomen. Ik bragt Jan de kapiteins-fouragères [onderscheidingstekens] mede, daar Sijpesteijn mij vóór mijn vertrek uit 's Hage in vertrouwen verteld had, dat Boomgaard gepasseerd zou worden en Jan was voorge dragen als kapitein. De volgende mail bragt dan ook de benoeming en tevens de tijding van huis dat broeder Arnold [Arnold Maas Geesteranus, 1849-1884] vertrokken was naar Suriname. Deze tijding was mij niet aangenaam, bij bespreking van dit plan te 's Hage had ik toch immer mijne vader afgeraden Arnold naar Suriname te zenden, daar naar mijn oordeel, passage en uitzetkosten verloren zouden zijn met de weinige werklust en 't zwakke karakter van mijner jongste broeder. Jan die op zich had genomen eene plaats als leerling blankofficier voor hem te bespreken op eene plantage, werd hierin bijgestaan door hr. Joost van Emden, die Arnold plaatste op een zeer goed effect in de Commewijne. Eenige weken na mijne terugkomst kwam Arnold aan, hij had de reis gedaan met jufvr. Jurriaans en de twee dames [Lijen], die terugkwamen van de kostschool. Zijn uitzet was keurig netjes en ik bewaarde de helft in mijne kisten. Eenige dagen later vertrok hij vol goede voornemens naar plantage. Het huis in de Gravenstraat beviel mij niets, daarbij zoo ver van 't Fort, hetgeen moeilijk was voor de dienst. Jan was toch compagnieskommandant en had niets meer te doen met 't gouvernementshuis. Daar 't kapiteinshuis in 't Fort ter onzer beschikking was, verzocht ik hr. van Idsinga dit voor ons te laten in orde maken en zoo trokken wij daar in.

Arnold MG

1871

In deze woning heb ik veel genoten en veel geleden. Daar Jan de geheele compagnie soldaten ter zijner beschikking had, was zijn eerste werk ons erf in een prachtige tuin te herscheppen, zijn eerste werk was 't planten van een paar amandelboomen, waarvan er een spoedig een

amandeldak werd waaronder wij dan geheelen dagen konden zitten door de dikke gladde bladeren beschut van zon en regen. Een rustique bank en een tafel gemaakt van de bodem van een biervat werden eronder geplaatst en nooit zal ik de heerlijke uurtjes genoeg kunnen roemen daar morgen en avond onder doorgebracht. Jan was zoo gelukkig niet meer de vervelende [...] adjudantsdienst te hebben en zich geheel te kunnen wijden aan 't teekenen van de kaart, zijne militaire dienst en aan zijne bloemen. Nooit ontmoette ik in een man zoveel gevoel voor kleine kinderen en bloemen. Onze tuin was weldra een paradijs, een prieel van geele roozen,

Jan. van Lansberge

een heg van groote roode kelken en verder al wat er van kleurige en welriekende planten in dat heerlijke land gevonden wordt, hadden wij in den tuin. Nooit kwam Jan van een boschreis terug of hij bragt zeer zorgvuldig in mandjes en [...] geplaatst, zeldzame planten en bloemen mede, die hij dan in persoon verzorgde, alvorens tot iets anders over te gaan. Soms stond de sergeant majoor met Job's geduld te wachten, als de kapitein in hemdsmouwen bezig was zijne mede gebragte planten te plaatsen en te verzorgen. Weldra kreeg ons lievelingsplekje een grote aftrek van de vrienden die er ochtend en avond hunner dolce far kwamen doorbrengen. 's Middags reed ik gewoonlijk te paard met mevr. [...] of [Junicane] en Perla bragt mij dan door bosch en weiden waar de heerlijke avondkoelte mij zo goed was. Als de kinderen naar bed waren en de goede trouwe Nenne zich voor 't bed van de jongste op haar mat had neergeveld,

gingen wij veel uit en die avondjes duurden dan volgens Surinaamsch gebruik tot laat in de nacht. Wij speelden whist of liever ik speelde, daar zo er muziek gemaakt werd Jan zich immer voegde bij de dilettanten. Hij hield dol van muziek en uren ver zoude hij geloopt hebben om zo als hij 't noemde een stukkie muziek te genieten. Hij was echter zeer difficile in zijne smaak en had een uiterst fijn gehoor, zodat 't niet altijd even makkelijk was om hem te kunnen voldoen. Van Arnold kregen wij geen goede berigten, hij was van plantage veranderd, werd dikwijls in de stad gezien bij een zekere [...] op Combe, een matrozen koffijhuis, hetgeen ons door zee-officieren gerapporteerd werd. Eindelijk kwam hij ziek thuis met geheel open beenen van 't krabben aan muskietenbeeten. Daar deze jeuk in de warmte veel zorg en nog grooter dieet vereischt, stelde ik hem voor, zich in 't Hospitaal te laten verplegen. Hier bleef hij circa 5 weken en kwam na genezing bij ons thuis. Wat zag hij er toen goed uit in zijn fijn wit linnen pak en ronde strooien hoed. Had hij gewild en daarna deelgenoot in eene plantage geworden, was hij nu een rijk man. De mail van Julij bragt ons eene verpletterende tijding en wel 't overlijden van mijne dierbare vader aan de te 's Hage heerschende kinderziekte. Onze brievenfacteur was nog niet in 't Fort, toen Jan een boodschap van hr. [Duichink] om dadelijk eens aan te komen en daar las hij de droeve tijding in 't Dagblad! Later ontving ik de brief van mijne lieve moeder door mevr. Verbeek. Wat dergelijke tijding is in den vreem-

de, kan niemand zich voorstellen, die dit niet ondervond! Mijn gehele kindertijd, jeugd en vooral 't doorgebrachte verleden jaar drongen zich aan mijn herinnering op. Wat was ik immer in bewondering geweest voor die diepe ernst, strikte regtvaardigheid, edele gevoelens en groote eenvoud van die goede vader. Veel had hij voor ons allen over en ik kon veel van hem gedaan krijgen, al waren in latere tijden onze zienswijzen soms verschillend, ik weet [dat] hij in de vaste overtuiging van zijn hart immer sprak en handelde. Ik was diep bedroefd en daarbij kwam de ongerustheid over de overgeblevenen in 't ouderlijke huis en niet in't minst over mijne lieve moeder, die ik in de besmetting van die vreselijke ziekte wist. Wetende hoe onmisbaar Papa voor haar leven was, kan ik niet anders dan met innige smart aan haar denken, als aan eene wonde, die niet meer heelt hier beneden! Arnold ontving de tijding met veel droefheid en maakte zich gereed onmiddellijk naar 's Hage te vertrekken om Mama tot troost en hulp te zijn. Zijne passage was spoedig genomen en hij vertrok aan boord gebragt worden de door Stumpf en Jan.

1872

Jan ging veel op reis met Rosevelt [J.F.A. Cateau van Rosevelt. De expedities hadden tot doel Suriname in kaart te brengen. Toen de kaart gereed was, kende de regering in Nederland aan beide onderzoekers tezamen een bedrag van vier en twintig duizend gulden toe, niet als betaling (beiden waren in overheidsdienst), maar als blijk van waardering voor hun werk. Deze gratificatie schijnt echter nooit uitbetaald te zijn] en ik bleef dikwijls weken achtereen zonder tijding in de grootste onrust, daar die togten vergezeld gingen van groot gevaar, niet alleen voor de gezondheid door dag en nacht aan zon, regen en koude te worden blootgesteld, maar ook door 't zich wagen in geheel onbekende streken waar nimmer een Europeaan geweest was en men niet wist hoe de ontvangst van die geheel onbeschaafde volkstammen zoude wezen. Eens zelfs is er op hun corjaal [boot van bosneger] van de wal geschoten en heeft 't gouvernement de jaarwedde van den Hoofdman van 't daar verblijf houdend bosnegerkamp ingehouden totdat de schuldigen aan de stad zoude zijn gebragt. Dit gebeurde later en Guijaké moest vergiffenis aan de bedreigde blanken vragen. Stumpf de lt.adj. belast met 't werk verschaffen aan de 2e klasse van discipline, liet met goedkeuring van den Gouverneur een gedeelte van het Gouvernementsplein achter 't Fort tot park inrigten. Later werd daar een gebouw opgetrokken geheel door militaire werkkrachten en werd die plaats eene buitensocieteit, waar muziek uitvoeringen plaats hadden. Een kegelbaan was er ook en soms werd er gedanst. Jan kwam daar later veel en bleef er laat in de koele avond met de vrienden, welligt heeft hij daar ook koude opgedaan.

bosnegerkamp

1873

Ik voelde mij ziek en steeds zeer gedrukt gestemd, Dr. Arrias de garnizoensdoctor, een oude jood, wiens hulp ik alleen op aanhoudend aandringen van Jan inriep zeide mij, dat mijne malaise niets anders was dan een belet vragen voor een nieuwe v. Lansberge! Ik was niets gesticht over die mededeeling, ik dacht uit de kleine kinderen te zijn en moest nu van voren af aan beginnen, ook Nenne had weinig zin, na al de moeite en slapeloze nachten, die Willem haar had gegeven met zijne herhaalde stuipen, weder de zorg op zich te nemen van een nieuw wurm. Het vertrek van de Idsinga's, mijne treurige gezondheid en het dwarsboomende humeur van Nenne dit al stemde mij treurig. Ik gebruikte niets dan brood gesopt in Worchester sauce en zag er uit als een schim. Nooit had ik lichamelijk geleden wat ik toen ondervond en mijne gemoedstemming was zeer bezwaard over de gebeurtenis, die mij te wachten stond. In 't begin van Junij ontving Jan een brief van zijne broeder Willem [Johan Willem van Lansberge] dat zijn vader ernstig ziek was en met de volgende mail het bericht van zijn overlijden. Ik was daar zeer door getroffen, de oude heer mogt mij zeer lijden en ik heb de beste herinneringen aan de tijd, dat ik met hem in Suriname doorbragt. Jan was zeer bedroefd en had zijne vader zo gaarne langer rust en genot gegund van zoveel jaren moeilijke arbeid in de Kolonien. Hoewel ik mijne bevalling pas in September [ver]wachtte, was ik in Julij zoo onaangenaam, dat ik niet wist waar ik 't zoeken moest en mijne avonden meestal doorbragt hangende over de leuning van de galerij. 19 Julij 's avonds voelde ik mij zoo onlekker dat ik Nenne verzocht aan mevr. Holthe te gaan vragen wat ik toch doen kon om 't mij makkelijk te maken. De goede vrouw kwam zelf mede en raadde mij kamillen te drinken, waarop zij weder naar huis terug keerde. Tegen elf uur van diezelfde avond maakte ik Jan wakker en verzocht hem mevr. Holthe weer te gaan halen daar de zaak niet pluis was. Niets was klaar, het kindergoed ongewaschen en mijn [...] kleet in de wasch. Tegen half twee hadden wij twee zoons verworven. De eerste Henri [Henri van Lansberge, 1873-1873] een flink kind met zeer donker haar en de tweede Georges [George van Lansberge, 1873-1940] een zeer klein ventje met rood haar en bijna geen stem. Hij werd gewikkeld in een flanel van zijnen vader en zo bragt hij kreunende de nacht door in de arm van mevr. Holthe. Tot ons aller verbazing leefde hij 's morgens, hij werd gekleed en te zamen lagen zij nu in 't ledi-kantje. De groote opgewondenheid van Jan deelde ik niet bij de ontdekking dat ons twee-lingen bestemd waren. Ik zag in de toekomst en begreep terstond de groote moeite, zorg en kosten aan hunne verpleging verbonden. Ik was zelfs zo kalm dat 't grensde aan onverschilligheid. 't Was of een stem mij zeide "Bindt je niet aan die zwakke schepseltjes, die nog grooter leen zijn dan in gewone omstandigheden". Het nieuwtje in de stad had zich reeds spoedig verspreid en vele vrienden kwamen zich met eigen ogen overtuigen van wat zij niet gelooven konden. Zoo had ik de volgende morgen reeds vroeg de meisjes van Idsinga, Charl. Huet en de fort dames, terwijl Dr. Arrias de vrucht van zijne voorzegging kwam bewonderen. Ik was zeer wel en had 't leed der vorige maanden geheel vergeten. De vrienden overlaadden mij met goedheden in allerlei vorm en boden mij iedere hulp aan. Juist toen de kinderen negen dagen oud waren kwam de heer van Sijpestein [Jhr. C.A. van Sypestein] in Paramaribo aan ter vervanging van hr. van Idsinga. Als vriend mijner moeder kwam hij mij reeds dezelfde dag van aankomst zien natuurlijk in mijn slaapkamer. Een paar dagen later had ik ook daar 't bezoek van hr. van Idsinga, die bij zijn vertrek naar Holland afscheid kwam nemen. Het aanhoudend kanongebulder van komende en gaande gouverneurs en niet minder het hoogst zenuwachtige bijzijn van Charl. Huet, die van af mijne kamer de aftogt had aanschouwd van de familie v. Idsinga, stemde mij treurig. Het heengaan van goede vrienden is in eene kolonie zeker immer diep gevoeld. Al weten wij, dat wij daar allen als 't ware slecht trekvogels zijn, die voor een poos zich er neerzetten, is een afscheid een verdriet en laat een diepe klove in de kleine kring. Nooit bewonderde ik mijn dubbele schat of de gedacht, hoe lang en wanneer de

teruggave, benevelde mijn geluk en verzwakte mijn genoeg. Spoedig moest ik er dan ook één van zien lijden en sterven, de eerstgeborene, de grootste, de sterkste, het juiste evenbeeld van zijne vader! Van de eerste dag af, dat ik de ziekte zag ontwikkelen, had ik een zwaar hoofd in 't einde, het kindje was ruim drie weken oud en heeft veel gestreden en geleden om zich los te maken van de aarde. Hij stierf aan een ingewand ziekte, zijn kreunen en schreeuwen was hartverscheurend om aan te horen. Mevr. Charlouis en Jan waakten beneden bij hem toen hij in de morgen eindigde te lijden. De volgende dag werd 't lijkje in 't rijtuig van mevr. Cantaen naar de Oranjetuin gebragt om te rusten naast zijn zusje Carlota. Sinds de dood van Henri is Georges gaan groeien en hoewel zeer klein en teer won hij dagelijks in kracht en

Wilhelmina

ontwikkeling. Ten gevolge van ontvangen berigten uit Holland vond Jan 't noodzakelijk om voor familie zaken naar 's Hage te gaan en vroeg daarom een verlof buiten bezwaar van de schatkist voor 6 maanden. Anna was toen 11 jaar en voor hare opvoeding was een vertrek uit de Kolonie zeer wenselijk. Na lang wikken en wegen besloten wij dat zij van deze gelegenheid gebruik zoude maken om onder geleide van hare vader de mail reis te doen en gebragt te worden bij mijne moeder, die dan verder eene kostschool voor haar zoude zoeken. Veel was er nog te doen alvorens haar plunje gereed was om de overtocht te ondernemen. Vader en dochter vertrokken 2 September per Fransche mail en ik bleef zeer treurig en met veel zorg met mijne drie jongens achter. De brieven van Jan uit Holland en Brussel ontvangende waren steeds

gevuld met klagten over klassieke koude, onhartelijke mensen, ja wat niet al. Hij voelde zich niet lekker, was ongedurig, verlangde naar zijn huis en zijn gezin en alles viel hem tegen in 't Vaderland. Hij bragt een goed gedeelte van zijn verlof te Brussel door, waar Willem [zijn broer Johan Willem van Lansberge] toen minister [Nederlands gezant] was, doch ik kreeg immer treurige brieven vol heimwee naar huis. Anna gaf mij een grootte leegte en hoewel ik begreep dat 't leven in 't Fort vooral, haar zeer nadeelig was, viel 't mij zeer hard zo jong haar van 't ouderlijke huis te moeten verwijderen. Jan schreef mij spoedig dat hij geen gebruik dacht te maken van zijn verloftijd, maar reeds in December dacht terug te komen, de reis makende met mevr. van Sijpestein en hare dochters. 28 December kwam hij dan ook aan na een zeer genoeglijke reis. Hij bragt veel voor ons mede waaronder een koffertje gevuld met [...] aardigheden voor de kinderen, die hij aan boord vergaderd had! Wat was ik blijde hem weer thuis te hebben. Oudejaarsavond vierde wij bij de familie van Sijpestein, toen reeds bleek de verhouding tusschen die echtelieden allertreurigst te zijn.

1874

In het begin van 't jaar kwam de tijding van veranderingen in 't garnizoen. Majoor van Eps werd gepensionneerd, ook de oudste kapitein Knoch, en Price uit Curaçao werd majoor benoemd te Suriname. Al de kameraden dachten, vooral die met pensioen bedeed waren, dat

Jan daar de hand in gehad had tijdens zijn verblijf te 's Hage. De dienst was vol onaangenaamheden, Stumpf, die zich voordeed als een goed vriend, stookte en zocht ten nadeele der kameraden. Zoo werd Du [...] onmogelijk gemaakt door de beschuldiging van te drinken, Van Vooren ongeschikt gemaakt voor bevordering door onnauwkeurigheden in de compagnies kas en Tellegen ontslagen, omdat hij cijfers zoude vervalscht hebben in het ménage boek op 't Fort Amsterdam. Jan moest al deze zaken onderzoeken en mede beoordelen, dit werkte zeer ongunstig op zijne gezondheid en zijne zenuwen leden veel. De verhouding met den Gouverneur was ook onaangenaam. [Huwelijke] oneenigheden op 't Gouvernementshuis, waar iedereen in betrokken en bijgehaald werd, maakte de toestand onhoudbaar. De dames vertrokken dan ook met den zoon in Maart naar 't Hage. Hoe vriendelijk Sijp. later voor mij was, zo fitterig was hij voor Jan, zowel in diensttijden als andere gevallen. Voor de grootste nietigheden werd hij door den ordonnans geroepen op 't bureau van de gouverneur en hij kwam dan immer hoogst zenuwachtig en hoestend in 't Fort terug. Voor 't oog der wereld was alles goed. Jan at dikwijls ten gouvernementshuize om 12 uur en ik reed een paar keer in de week met den heer van Sijpestein 's namiddags te 6 uur. Daar de gouverneur zeer tegen de vervaardiging van de nieuwe kaart van Suriname was, daar deze zijn eigen werk zozeer in de schaduw stelde, werden de verloven ter opname noode verleend. Toch zette Rosevelt en Jan moedig door en dikwijls na hunne terugkomst kwamen er zeer vleijende ingezonden stukken in de couranten voor, over hunnen volharding bij dit groote en moeilijke werk. Daar ons huis geverfd moest worden, werden onze meubels voor twee maanden overgebracht naar de Oranje straat, waar vroeger mevr. Verbeek gewoond heeft, en daar namen wij voorlopig onzen intrek. Jan hoest[t]e toen reeds en ik herinner mij hoe hij in dat huis op een nacht de eerste benauwdheid had, die Nenne en ik verdreven door warme flanelen lappen op de borst te plaatsen. De volgende morgen dacht hij er niet meer aan en ging zo als gewoonlijk vroeg uit. Vol levenslust en zich sterk gevoelende, kocht hij van de Pastoor een mooie, jonge, bruine hengst, die hij zelf als rijpaard wilde dressereren, daar Perla hem te oud en te mak werd. Ons Fort huis was netjes in orde gemaakt en de tuin was door de burenen verzorgd geworden en den oppasser, die er met de paarden verblijf bleven houden. Wij waren zeer gelukkig daar weer te zijn, het was er zoveel luchtiger dan in de stad.

1875

In 't begin van dit jaar kwam de benoeming van Willem [J.W. van Lansberge] als Gouverneur Generaal van Neêrlands Indie. Nooit had ik Jan zo opgewonden en gelukkig gezien, hij had immer geleefd in de onderscheidingen aan zijn veel geliefde, eenige broeder te beurt gevallen en hij genoot van dit toppunt van geluk als ware 't hem zelve overkomen. Daar de mail met die tijding 's morgens aankwam hadden wij spoedig onze amandeldak vol menschen en juist een idée van Jan, die mij tegen 12 uur kwam zeggen "kom vrouw een geïmproviseerd diner, we houden de vrienden te eten". Goede raad was duur, Nenne mijn regter hand bakte en zorgde, blikjes werden geopend en de cantine was dicht bij om wijn te leveren. Wij zaten met 14 aan tafel, veel toasten werden er gedronken en de champagne ontbrak niet. De muziek liet zich op 't [depart] in den tuin hooren en weder stroomden de visites, die nu 't feest bij maanlicht eindigden steeds met muziek, champagne en een nieuw geïmproviseerd souper! Met dezelfde mail kwam hr. Schimmelpenninck [baron Schimmelpenninck van der Oye] in de kolonie als administrateur van finantiën en als logé van den gouverneur, gingen wij zijn familie de volgende zondag avond (de gewone kleine receptie avond) hun complimenteren. De verhouding van Sijpesteijn tegenover Jan bleef gedwongen, 't kwam nooit tot eene uitbarsting, altijd even hartelijke "shake hands" maar o wee als er maar iets in de weg kwam, hetzij in diensttijden of administratie van gevangenis of wees- en armverzorging, om aanstoot te geven en standjes te zoeken en te maken.

1876

Verscheiden heeren opperden 't denkbeeld om in Suriname eene tentoonstelling te houden ter bevordering van nijverheid en landbouw. Daar er nooit iets gebeuren kon in de kolonie waar gemaklijkheden aan verbonden waren of Jan moest er bij zijn, werd hij in de com[m]issie benoemd. Hij gaf zich dan ook zeer veel moeite om die tentoonstelling te doen gelukken, de voorbereidende maatregelen en vooral om 't belang in de zaak bij de bevolking aan te wekken kostte moeite en inspanning. Tal van feesten werden er georganiseerd om er luister bij te zetten en het logegebouw stond er een terrein vanaf om daar feestzalen te bouwen en vereenigingen te ontvangen. De tentoonstelling zelve had plaats in het gebouw der Loge dat sierlijk in orde gemaakt was. In September had de plechtige opening plaats door de Gouverneur. Het geheel overtrof ons aller verwachting. Jan behaalde de 2^e prijs met zijn jong paard en een getuigschrift voor het vervaardigen van 't logeergebouw op een 25.000. Ik de eerste prijs voor de inzending van bruids en tafelboucquetten van levende bloemen. Die waren dan ook reeds lang in de kolonie bekend geworden. Geen bruid kon er zijn zonder mijne boucquet, het is alsof die geluk moest aanbrengen, daar ik meermalen aanzoek kreeg er een te maken van lui voor bruidjes, die ik in 't geheel niet kende. Ook was er geen feest zonder mijne tafelboucquet samengesteld uit bloemen van onze tuin en gerangschikt in een plateau van zilver glas op voet, gevuld met zand, die wonder genoeg, na zo dikwijls uit te worden gestuurd, nog bij mijn vertrek bestond. Gedurende 14 dagen was er iedere avond feest, concerten, bals, gemaskerde feesten en matinée [...]. Ook gaf hr. van Sijpesteijn een groot "fête nocturne" in de Gouvernementstuin, de geheele tuin was verlicht met lampions en Chinesche lantaarns, terwijl muziek van schutterij en garnizoen zich liet hooren achter de boschjes, hetgeen een zeer fantastisch geheel vormde, zeer geschikt om de opgewekte stemming te verhoogen. Jan was soms dood op, maar iedere dag was 't van voren af aan. Wij hadden ook door de zorg van Jan een "bal masqué" voor kinderen, dat zo vol werd, dat 't plezier van de kinderen ontnomen was en daardoor werd er bij intekening een tweede dergelijk feest op touw gezet, alleen voor de kinderen van onze kring, dit gaf natuurlijk ruzie met de ouders aan wie de lijst niet was aangeboden! René ging er heen als zouave en Willem als Tyroler en George op 't eerste bal als bloemenmeisje en later op 't tweede als Engelsch matroos, een rood flanel hemd met lange witte broek, waarin hij zich veel gelukkiger gevoelde dan in zijn meisjes costume. Aan alles is een einde en zo ook aan deze opgewonden dagen. De uitreiking der prijzen had met alle mogelijke plechtigheid plaats en alles kwam weer tot rust. Jan hoeste soms veel vooral's morgens, doch hij hield 't voor een zenuw hoest en riep dikwijls de raad van den garnizoensdocter in voor zenuwen, koortsigheid en buikaandoening. Hij ménageerde [ontzag] zich echter nooit, voelde zich slecht en fleurde vooral op tegen den avond, wanneer hij laat buiten in 't park bleef zitten.

1877

De goudkoorts had zich weldra uitgebreid en een ieder wilde zijn geluk beproeven op die veel belovende velden met evenveel belovende schatten. Eenige heeren vormden eene maatschappij en verzochten Jan met nog een paar anderen uit hun midden om 't land te gaan onderzoeken, waar zij wilden gaan ontginnen. Zeer tegen mijn zin en raad was Jan dadelijk klaar en stelde zich aan hun hoofd. Men vertrok in corjalen met proviand voor drie weken, kruid om mijnen te doen ontspringen en werklui met allerlei gereedschappen. In al die tijd ontving ik geen bericht, daar er geen communicatie was en na drie weken kreeg ik Jan zeer ziek thuis, hij kreeg zware galkoorts, die mij zeer bezorgd maakten. De uitkomst van de reis was bevredigend, men had veel goud bevattend kwarts gevonden en een nader onderzoek moest blijken of 't werken op die plaats de kosten waard was. Jan werd spoedig weer beter, doch bleef zwak, daar hij zich immer zo slecht voelde, kon hij geen zware stooten verdragen. Hij dacht dat 't verblijf op een plantage hem geheel zoude opfleuren en zo vertrokken wij in September

voor 4 weken naar de plantage Nieuw Meerzorg met ons geheele gezin. Ook daar ging 't niet, Jan bleef klagende en hoestende en verveelde zich weldra op die eenzame plantage. Zoo lang de familie v. Genderen met ons was en wij aardige buitenfeestjes hadden ging 't goed. Zelfs hadden wij op een avond daar een feest op 't voorplein en vormden een "pater langs de kant" met een echte pater, die daar op plantage de dienst kwam waarnemen in costuum en soutane in 't midden, "die uit kiezen moest gaan!". Weldra zocht Jan reden om naar de stad te gaan voor eenige dagen, waarna hij weder buiten kwam, doch niet vindende wat hij zocht, kracht en gezondheid. In 't voorjaar van dit jaar was onze Renée naar Holland vertrokken op zijn 10e jaar toevertrouwd aan eene familie die naar Amsterdam vertrok. Dat afscheid was vreselijk en Jan, die hem naar 't Fort Amsterdam gebragt had, heeft daar veel door geleden. Wij hadden rust noch duur alvorens tijding van zijn goede overtocht te hebben.

1878

Jan werd hoe langer hoe ongeduriger, het leven in Suriname beviel hem niet meer, hij wilde naar Europa, daar zou hij genezing vinden, hij vertrouwde de doctoren niet meer en beloofde zich gouden bergen van de terugkomst in Nederland! Wij besloten dan te gaan, hoewel ik tot 't laatst toe hem voorhield, hoe veel voordeeliger 't voor onze finantiën zijn zoude, indien wij onze tijd in Suriname uitdienden om dan goed te repatriëren en ons in Holland in te rigten, zonder plan hier te moeten opbreken. Er was echter niets aan te doen en hij zeide mij al kon hij dadelijk promotie maken en een groot fortuin maken, hij moest weg, hij wilde Suriname verlaten. In maart ging hij dus voor de Commissie en kreeg hij verlof naar Nederland. Wij hielden in April vendue en 't viel mij zeer hard al die huisraden met welke wij 16 jaar lang

Gezicht op de waterkant en reede van Paramaribo

lief en leed gedeeld hadden onder den hamer te zien brengen. Nenne speelde mij een poets door 14 dagen voor vertrek 't leven te geven aan een kleine negerjongen. Het was eene onaangename verassing, nooit had ik aan hare trouw getwijfeld of was ik eenigzins bewust

van haar trouw plannen. Later verzoende ik mij met 't geval en Jan had er zelfs veel plezier in. Wij stuurden Kamstra de oppasser met een ander intendant in groot uniform naar de secretarie om 't kind aan te geven onder de namen onzer drie zoons, die Nenne verzorgd had, Georges, Willem, Reinhart. Wij lieten bij ons vertrek 't bed van Georges met inhoud aan de kleinen neger benevens een pensioen van 4 gl. 's maands aan de moeder. Alles was gereed voor vertrek met de mail van 2 mei, de vrienden gaven ons elke avond de hartelijke afscheidsfeesten en ik verlangde dat 't uur van vertrek daar was. Jan had geen ander gevoel dan om weldra de Kolonie, die hij als kapitein verliet, eerlang als majoor terug te zien! Ons heengaan was van alle kanten zeer hartelijk, reeds vroeg in den morgen kwamen de lui in 't Fort om ons uitgeleide te doen. De majoor Price bood mij zijn arm naar de steenen trap, waar twee tentbooten gereed lagen om ons aan boord te brengen. De waterkant was vol menschen van allerlei stand en kleur en de handdrukken en groeten, die ik bij mijn laatste voetstap aan wal ontving, zouden mij immer dankbaar bij blijven. Een twaalfstal vrienden bragten ons aan boord van 't Fransche stoomschip, dat spoedig gereed was tot vertrek. De muziek speelde een afscheidsgroet op de batterij en weg stoomden wij van de stad, waar ik zeker de gelukkigste jaren mijns levens gesleten heb te midden van verschillende gewaarwordingen en onder zoveel verandering van omstandigheden. Daar de Surinaamsche mode mede brengt dat men bij vertrek de laatste avond bij de vertrekkenden doorbrengt, zo hadden wij zoveel menschen, dat we ze onmogelijk in ons huis konden bergen. Stumpf rigte onze tuin als receptie zaal in, verlicht met Chineesche lantaarns en met stoelen uit de kantine. De zenuwen hadden mij zodanig te pakken, dat ik geen stem had en niets deed dan hoesten. Ik herinner mij niet ooit ook zoo bezwaard te zijn geweest, het is als of een vreeselijk voorgevoel mij als 't ware overmeesterde. Als mede passagier van Suriname hadden wij de Portugees Rodrigues, die hoewel wij niet met hem converseerden [?], aan boord een hulp en aanspraak was. Jan was zeer wel aan boord, niet zeeziek verzorgde hij kinderen, gedurende ik buiten gevecht lag, door die lastige keel. Het was een genot hem te zien eten aan tafel, de Fransche poespas gaf hem etenslust en ik was daarmede regt gelukkig. Van Demerara [Georgetown] ging 't naar Trinidad waar Jan aan wal ging om zijnen vriend Henri Green te bezoeken, zij kwamen op 't nippertje van vertrek aan boord, beladen met vruchten voor de kinderen. een paar dagen later waren wij [...] te St. Lucij [St. Lucia] om na acht dagen te Martinique binnen te stomen. Hier verlieten wij de kleine boot "La Guyana" met pak en zak om ons over drie dagen in te schepen in de "Amerique" die een reus geleeke in vergelijking van de boot die wij verlieten. Wij kwamen te regt in een klein logement, waar wij met moeite plaats kregen en waar alles even vies was. Nooit heb ik 't zo warm gehad dan daar, ook voelde ik toen reeds pijn in de leverstreek, dat ik hield voor gevatte koude. Ik was blijde de reis te vervolgen op ons drijvend Hôtel. Door de tentoonstelling van Parijs was de drukte aan boord ontzettend. Wij telden meer dan 600 passagiers van allerlei land en kleur, doch de meesten waren ruwe, vuile Amerikaanse Spanjaarden. Wij kregen eene familie hut à 3 couches, dus moest een van ons op de grond liggen. Ik nam dit voor mijn deel, daar 't mij makkelijker was voor Georges te zorgen op die wijze, dan om 's nachts uit de kooi te kruipen. Naarmate 't kouder werd op zee, gevoelde Jan zich minder wel en at minder. Het eten was er dan ook [...] en slecht klaargemaakt. Wij aten in drie bordés, zoodat men nooit in de zaal zag dan gedekte tafels en etende menschen. Zoo lang 't warm was, was 't op dek onder de zonnetent zitten heerlijk, doch later wisten wij ons niet te bergen. Jan bleef dan ook maar 't grootste gedeelte van den dag in de kooi. De uren van eten waren 't ergst voor mij. De kinderen moesten gezamenlijk vooraf eten in een 2^e kl. zaal onder de waterspiegel waar dag en nacht licht brandde en er een alleron aangenaamste atmosfeer heerschte. Willem zorgde zo goed hij kon voor Georges, toen pas vier jaar oud, maar ik had medelijden bij 't zien hoe raar 't daar toeging en welke kostjes zij te verduren kregen. Daarbij die vuile Spaansche kinderen, die met handen en voeten aten en elkander met wijn en spijsen in 't gezicht gooiden! Daar er geen kinderen in de zaal mogten

zijn gedurende dat de grote menschen gevoederd werden, sloot ik de jongens op in onze hut, daar ik ze niet op dek alleen vertrouwde en toch met welke onrust zat ik tweemaal daagsch aan tafel zonder hen en ze wetende in dat Babel alleen. In deze drijvende wereld hadden wij dagelijksch romantische voorvallen van verliefdheden, jalousies en spelzucht. Eens viel een schot in 't midden van den dag en hoorden wij weldra dat een spanjaard zijn mede minnaar in een hut had trachten te dooden, doch daar 't schot niet doodelijk bleek te zijn, joeg hij zich zelf een kogel door 't hoofd en was oogenblikkelijk een lijk. Wij moesten de hut van 't gebeurde drama voorbij en zagen alles wat er gebeuren moest in dergelijke gevallen aan boord, zoals 't innaaijen van 't lijk in een stuk zeildoek, waar 't als een mummie bleef liggen in een magazijntje vlak naast onze op een na de achterste hut, om 's avonds in alle stilte over boord te worden gezet. Tot verzet van de zinnen gaf de kommandant diezelfde avond een partij, concert en bal met champagne à discrétion! Georges had 's nachts een aanval van kroep, die mij erg deed schrikken. Wij hadden gelukkig een goede Dr. [dokter] aan boord, die volgens zijn zeggen vermoeid was van al de assistentie die dag verleend aan geschrikte dames over 't ongeval van die morgen. Onze reis was niet prettig en wij leden allen veel van koude hoewel 't reeds half mei was. De voeding werd hoe langer hoe slechter, ragoût van zeer adellijke konijnen en nog adelijker zoute visch maakten het hoofdbestanddeel uit van onze dejeuners en diners, soms afgewisseld door onuitstaanbare gebakken sardines! Het scheen dat de voorraad dan ook op begon te raken en wij hoorden dat de kommandant koers zette naar de Westersche eilanden om daar proviand in te nemen. In den ochtend kwamen wij aan de hoofdplaats Fayal [Azoren] om vleesch enz. in te nemen. Het was een heerlijk gezicht na zoveel dagen niets dan water en lucht te hebben gezien, eindelijk weer 't land en nog wel bergen te kunnen aanschouwen uit de verte. Veel heeren gingen aan de wal en vertelden ons wonderen van dat tweede Madeira, al wat Europa en de Tropen opleveren aan groenten en vruchten, waren daar te vinden en ongeloofelijk goedkoop, zodat Jan dadelijk plan maakte daar met ons pensioen te gaan leven! Het eiland bijna zonder communicatie met de vaste wal, behoort aan Spanje [de Azoren zijn Portugees]. 's Namiddagsch kwamen de sloepen beladen met schapen, kalveren en kippen terug en ook onze heeren met de heerlijkste bloemen en vruchten. Onze vriend Rodrigues had zich te goed gedaan aan Spaansche wijn, die daar verbouwd wordt, en kwam zeer high spirited aan boord, waardoor hij ruzie kreeg met een Spanjaard, die dadelijk duelleren wilde! Na vier of vijf dagen stoomen en in de nabijheid van de Europesche kust kregen wij veel mist, waardoor dag en nacht de akelige stoom fluit of mist signaal zich hooren liet. Het had veel van een brullende leeuw en wij hadden veel moeite om Georges te beduiden niet bang te zijn. Eindelijk kwamen wij te Saint Nazaire aan. Duizenden menschen verdrongen zich op 't hoofd om familie en vrienden te verwelkomen, doch hoe wij ook keken en tuurden, geen bekend gezicht was er voor ons! In kleine stoomboten débarqueerden wij en 't was een heele gymnastiek om van die zeer hellende loopplank van die enorm hoog liggende Amérique op dat notendopje teregt te komen. Te St. Nazaire namen wij onze intrek in 't hotel van de compagnie transatlantique en nu begon de ellende. Aan de Douane, die door de groote drang van passagiers liefst in de open lucht werd gehouden, werd een onzer koffers zodanig op de grond gesmeten dat die opensprong en Jan moest grabbelen om 't kindergoed enz. er weer zo goed mogelijk in te stoppen. Daarbij was 't zeer koud en was ons begin niet vrolijk! De volgende morgen gingen wij kleeren kopen voor Jan en Willem en namen wij plaats naar Angers. Daar bleven wij een dag en nacht om de volgende dag te vertrekken naar Parijs. Door de goede zorgen van een mede reiziger een Engelschman uit Trinidad, die twee zoons in Parijs had, kregen wij logies in het Hôtel des Arts, Rue des beaux Arts bij eene mad. Duquesne. Jan ging 's avonds uit met Rodrigues en ik bleef met de jongens in duizend angsten, dat de heeren opgepakt zouden worden, daar zij geen papieren bij hun hadden om hunne identiteit te bewijzen. De volgende dag bezochten wij de tentoonstelling en had ik vreselijke pijn in de zijde, zodat ik moeite had om voort te komen. [Vervolgens] flaneerden wij in het Palais

Royal, waarbij Willem bijna in 't gedrang was weg geraakt. De volgende morgen per eerste trein vertrokken wij in eens door naar 's Hage, waar wij 's avonds 28 mei te 7 uur aankwamen. Broeder Henri met Anna en de van Heerdts [schoonzuster Emilia en echtgenoot baron van Heerdts tot Eversberg] waren aan de trein. Zeer groot was de vreugde van het wederzien en ik vond Mama juist zo als ik haar in 70 verliet. Immer de mooie statige vrouw op wie de tijdsomstandigheden geen merkbare teekenen konden griffen. Jan voelde zich onwel en hoeste veel, zodat wij besloten Dr. Hester als raadsman in te roepen. Wij huurden een huis in de Bornéostraat 6, dat wij spoedig van 't nodige meubilair voorzagen. Jan had echter nergens lust in en liet mij alle zorg daarvoor over. 14 Junij betrokken wij ons kasteel en 14 dagen later lag ik met een ernstige leverziekte voor weken op mijn bed. De Doctor kwam soms drie maal daagsch en zag de afloop zwaar in. De kinderen behalve Anna, werden op 't kanaal [schoon ouders Van Lansberge] gestuurd om rust te geven en de huishouding was overgelaten aan onze meid Johanna, die door haar vrolijk humeur en liefde van de kinderen mijn lijden verzachte. Jan hoewel onder behandeling van Dr. Hester en steeds hoestende, ging dagelijksch uit, steeds in onmin met 't

Hollandsche klimaat en de stijve onhartelijke levenswijze waarmede hij zich niet mee kon vereenigen, na zulk lang verblijf in de Kolonie. De tijding kwam dat de majoor Price, door oneenigheden met den Gouverneur, zijn ontslag had gevraagd en iedereen verwachtte dat Jan zijne plaats zou innemen, daar niemand dacht dat van Dijk promotie zoude maken, wiens verleden alles behalve fair was. Dank aan de goede behandeling van Dr. Hester en de liefderijke verzorging van mijne moeder, schoonmoeder en zuster van Heerdts [Emilia], herstelde ik en vond voor 't eerst beneden komende, een mooie bonheur du jour, attentie ter eere van mijn herstel, van mijne goede man. In November mijne dagelijksche visite op 't kanaal brengende, kwam ik van Heerdts tegen, die mij vroeg of Jan thuis was, daar hij hem gaarne wilde speken, en wel om hem te zeggen dat van Dijk benoemd was als majoor te Suriname! Arme man, welke eene teleurstelling! die misrekening deed hem veel kwaad en had groote invloed op zijne gezondheid. Niet alleen dat onze geheele toekomst nu weer jaren bedorven was, maar ook was 't nu zeker, dat Jan met expiratatie van verlof naar Curaçao moest, waar hij immer veel tegenzin in getoond had.

Wilhelmina met George, René en Willem

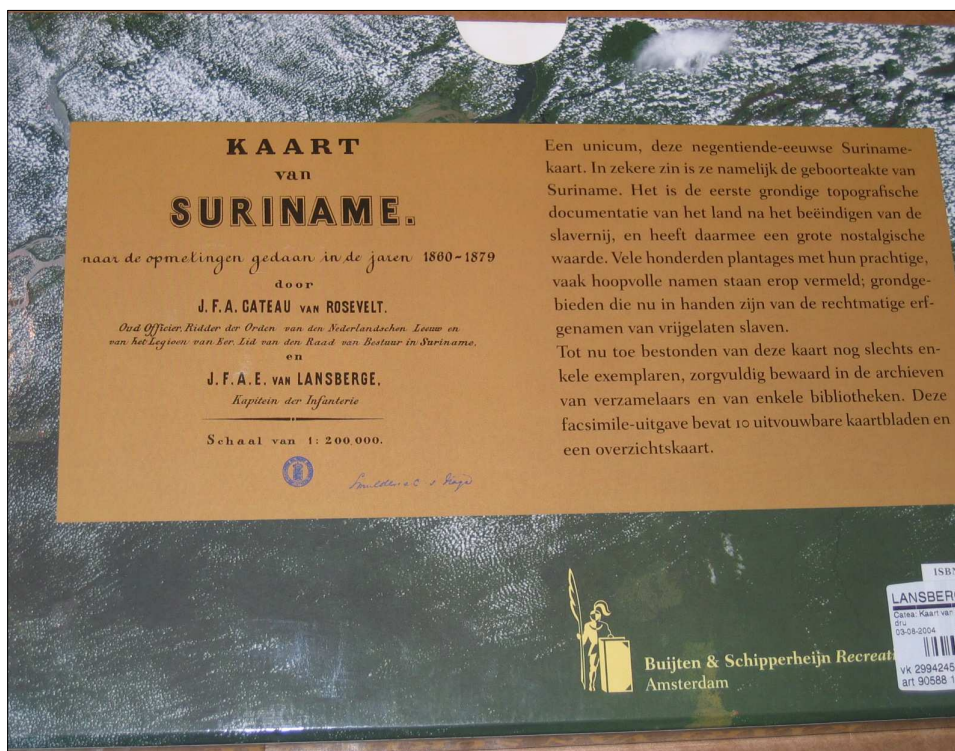
1879

Ons verblijf te 's Hage was niet vrolijk. Jan, die steeds zulk een werkzaam leven in Suriname gehad had, verveelde zich en noch zijne gezondheid, noch zijn beurs veroorloofde hem de verstrooiingen te gaan zoeken, die dikwijls bij slepende ongesteldheden de beste medicijn zijn. De Dr. raadde hem een verblijf aan te Béthesda [kuuroord] te Laag Soeren. In Junij ging hij daarheen, maar vond er noch rust, noch beterschap. Die volgende winter voelde hij zich wel sterker, doch de koude hinderde hem vreeselijk en kon hij zich niet genoeg kleeden om er niet door te lijden. Ménageren wilde en kon hij niet. Dagelijks ging hij uit ook 's avonds en beweerde dat juist de Dr. hem 's morgens beter vond, wanner hij die vorige avond in vrolijk gezelschap in de sociéteit had doorgebracht.

1880

Zijn slaap was immer zeer rustig en hij hoestte 's nachts weinig. Tegen Mei wilde hij andermaal naar Bethesda na veel geleden te hebben aan een St. Anthonies vuur of zoogenaamde gordel. Dr. Hester beweerde dat zijn zin volgen hem rust en beterschap zoude geven. In Julij kwam hij van daar terug met 't vaste besluit de dienst te hervatten en naar Curacçao te gaan. De keuring in het Militair Hospitaal geschiedde en opgewonden vrolijk was hij, dat de commissie hem hersteld ? bevonden had en gereed om de dienst te hervatten. Hiermede wilde hij de Europesche winter ontvlieden en zich zelve en anderen opdringen dat hij niet ziek was. Nooit is er questie geweest, dat ik mede zoude gaan naar Curacçao, hij dacht immer voor eenige maanden te zullen gaan om later als majoor naar Suriname te vertrekken en wilde mij niet scheiden van de kinderen, die allen behalve Anna achter hadden moeten blijven, daar er niet een school in Curaçao voor onze jongens was. Niemand was in dien tijd in staat Jan van gedachte te doen veranderen en hem een vertrek te ontraden. Zijn broeder wees hem steeds door zijne brieven uit Batavia, op zijne spoedige promotie en haast[t]e hem om voor den winter weg te komen. het lange verblijf van Willem in Indie, was voor Jan weder eene groote teleurstelling. Hoe had hij toch verlangd en berekend een gedeelte van zijn verlof met hem te kunnen doorbrengen en wie weet ware Willem hier geweest en had hij Jan's gezondheid gekend, of hij ooit naar West.Indie ware heen getrokken! In dienzelfde tijd kwam de benoeming van Van Heerdt [baron van Heerdt tot Eversberg] als Gouverneur van Curaçao en deze tijding was voor ons , in de gegeven omstandigheden eene uitkomst. Jan zoude toch bij Emilie zijn thuis hebben, voor de korte tijd, die hij dacht door te brengen op dat eiland zonder huishouding. De zo lang gewenschte en verwachte overname van de kaart van Suriname kwam ook tot een besluit en het Gouvernement kocht dezelve aan ter vergoeding van 24 mille, van welke het leeuwendeel, tweederde ten goede kwam aan Rosevelt en een derde aan Jan. Wat was er dikwijls over de uitgave van die kaart gesproken en geschreven en hoe vreesde ik, dat men de uitgave op eigene kosten zoude nemen en schade zoude lijden door geen of te weinig debiet. Gelukkig liep dit anders. Het werk werd beoordeeld door de heeren Beijerink en de Bas, het nut van een nieuwe volledige kaart van de Kolonie erkend met 't oog op de goudexploitatie door de regering, die niet als betaling, maar als erkenning van de verdiensten van 't werk, de bovengemelde som als belooning stelden.

De van Heerdt's vertrokken met de mail van 6 Sept. uit St. Nazaire en Jan ontving zijn oproeping van 't Ministerie van Kolonie om 1^e November 't kommandement der troepen en van 't garnizoen te Curaçao over te nemen van den waarnemende titularis de 1^e luit. [...]. Hij kreeg vergunning om per mail de reis te doen en ontving voor die kosten een ruim voorschot om later met den Gouverneur te Curaçao te verrekenen. Alles liep hem tot dusverre mee en hij bepaalde zijn vertrek op de mail, die 21^e Sept. van St. Nazaire vertrok. Sprekende over zijn vertrek had hij immer de wensch te kennen gegeven dat ik hem naar Parijs zoude brengen en hoe dit plan altijd door mij verworpen werd, daar 't toch 't smartelijke van 't afscheid eer

Facsimile uitgave van “Kaart van Suriname”

vermeerderen dan verminderen zou, toch moest ik er aan gelooven. Vrijdag morgen 17 September vertrokken wij uit 's Hage per eerste trein, na een hartverscheurend afscheid van de kinderen! Aan de trein vonden Meijer, Rosevelt en Henri van Hoogstraten, die zich immer een waar, getrouw vriend van mijne, beste man getoond heeft. Te Dordrecht kwam Charl. Huet aan het station om Jan goede reis te wenschen, hetgeen hij zeer waardeerde. Onze reis was verder zonder eenige meldenswaardige voorvallen, alleen bemerkte Jan op 't eerste station voorbij Schaarbeek, dat hij bij de visitatie van de Douane, zijn sabel, parapluie en [...], bijelkaar gebonden, had laten staan. Spoedig werd een telegram verzonden en opzending verzocht naar 't Hôtel du Louvre te Parijs. Wij kwamen 's avonds te Parijs aan, onze koffers bleven in de cour staan en wij maakten trouw gebruik van den ascenseur [lift] om naar onze op de 6e verdieping gelegen kamer te komen. Jan had onder zijne bagage een kist met 2000 cigaren en deze moest aan 't station staan blijven, terwijl voor de waarde driehonderd gulden moest gedéponeerd worden, die Jan te St. Nazaire terug kon krijgen, wanneer men de kist veilig en ongeschonden had ingescheept in de Ville de Bordeaux. Wel wisten wij dat de invoer van tabak in Frankrijk aan groote moeilijkheid en last onderhevig was, maar 't koopje, dat wij nu snaptten, was al heel erg. Gelukkig had Jan geld genoeg bij zich om de driehonderd gulden te kunnen déponeren zonder 't ons in onze plannen behoefde te hinderen. De mail passage was reeds in Rotterdam genomen bij den heer Ruisch. Onze ochtenden in Parijs gingen verloren met togten naar 't station du Nord, om te informeren naar de aankomst van sabel en parapluie en de ambtenaar der douane zachtmoedig te stemmen voor de kist sigaren! Hieraan viel niet te denken en Jan betaalde in 20 franc stukken de verlangde som. In 't Hôtel terugkomende vonden wij de opgezonden artikelen uit Schaarbeek, dus konden wij nu rust hebben. Jan was toen zeer wel, wij flaneerden den geheelen dag op de boulevards en in 't Palais Royal, aten en déjeuneerden in restaurants en ware dat schrikbeeld van afscheid, ons niet immer voor de geest gekomen, hadden wij gelukkige dagen. 's Zondagsch waren er courses in het Bois de Boulogne en Jan had dolle lust daar heen te gaan. Wij huurden een fiacre [huurrijtuig] en namen plaats op de tribune waar 't zeer koud was met aanhoudend

regen. Laat in den middag keerde wij naar Parijs terug, 's avonds gingen wij naar een theatre en Jan wist niets van de koude togt en sliep zeer goed. Hij was toen werkelijk noch zwak, noch ziek. Gezonde menschen zouden vermoeid zijn geweest van die woelige, zenuwachtige dagen, doch hij geenszins en wilde maar immer rustloos voort. De volgende morgen maandag, na een slapeloze nacht, bragt Jan mij naar 't station du Nord, om daarna zijne koffers te gaan halen in het Hôtel du Louvre en naar 't station de l'Ouest de weg naar St. Nazaire te nemen. Ach, had ik toen nog alles ongedaan kunnen maken, maar wij stonden voor een fait accompli, geen achteruitgang of stilstaan mogelijk, volgen de voorgelegde weg, die wij denken te kiezen, maar die door Hoge Wijsheid bepaald wordt. Jan was zeer kalm en vol moed. Immer leefde hij in de toekomst, in illusies en te weinig in 't tegenwoordige! Mijne eenzame reis huiswaarts, ik zal niet trachten u die te beschrijven. Gij hebt mij thuis ontvangen op dien treurige maandag avond, die nu blijkt de terugkomst te zijn geweest als van een

Curaçao, Waaiyat en stadswal

kerkhof! De brieven uit Santander en later uit Martinique en La Guara, ook uit Curaçao waren opgeruimd en tevreden. Ik tobde hier intusschen met mijne schoonmoeder, die 't vertrek van Emilie en Jan niet vergeten kon, zwakker en zwakker werd om eindelijk 17 november te gaan rusten. Deze tijding bragt grote droefheid in Curaçao aan de kinderen en vooral Emilie was er zeer door getroffen. Hoe bezord en lief had zij immer hare goede moeder in de laatste jaren tot steun en oppassing geweest.

1881

De tijdingen uit Curaçao bleven goed, de gezondheid werd beter, de hoest verminderde. Ik schepte daarin moed om voor de kinderen 't leven zo goed mogelijk op te nemen en de scheidings-tijd niet te zwaar te tillen. Ik huurde met Mei een ander huis, daar ik een paar kamers meer had, ten dienste van de jongens, die grooter werden en ook om in rendu [als tegengebaar] van het geen Emilie voor Jan deed, een jeugdige v. Heerdt te kunnen bergen in de vacantes. Daarbij is dit huis beter gelegen voor de zon en was ik immer hierop bedacht, voor de terugkomst van Jan....! Hoe heb ik [...] dien tijd altijd aan hem gedacht bij aankoop van ieder meubel of vernieuwing van ieder huisraad. Het was of ik hem met iedere mail wachtende was! En nu... ik ben nog immer wachtende, maar niet meer naar hem... wel om zelve heen te gaan! ...

1882

De tijdingen werden allengs minder goed, het nieuwtje van Curaçao was er af, de onrust kwam weer boven, het verblijf op 't eiland viel te lang, de promotie bleef te lang uit. Hoewel Jan herhaaldelijk erkende in Curaçao genezen te zijn van alle andere ongesteldheden behalve de hoest, die men daar asthma noemde en, die hoewel lastig [...] niet als zorgelijk door de geneesheren werd beschouwd, verveelde hij zich aldaar en haakte naar veranderingen en wel naar Suriname, waar hij geheele genezing zoude vinden. De familie Schotborgh bragten in Mei de beste berichten van hem mede, vooral zeggende dat zijn uiterlijk zo veel gewonnen had, sinds zijne komst in Curaçao. Het verlangen naar de hem toegezegde bevordering en

daarop volgend vertrek naar Suriname, werd eene manie. Jan begon te pakken, plans te maken van de reis te ondernemen, in een woord zeer onrustig te worden. Gelukkig gaf Emilie mij nog steeds met ieder mail de meest geruststellende berigten. In September werd van Heerdt benoemd als gouverneur van Suriname en denkende aan Jan, was 't mij alsof er een priem door 't hart ging. Mijn zwager informeerde aan 't Départ. van kolonien hoe de zaken van zijne bevordering stonden en spoedig zoude zijn benoeming als majoor te Suriname volgen. Willem v. Heerdt, getuige van dit berigt, nam hetzelfde 15 Sept. naar Curaçao mede en van daar, dat elke mail sinds dien dag nieuwe teleurstelling bragt in een hart, dat reeds zoveel geleden had en omgedragen werd in een gestel ondermijnd door een slepende ongesteldheid. Na het vertrek van v. Heerdt en Emilie werden de tijdingen minder goed. de brieven immer even lang, een getrouw berigt van ieder doorgebragten dag, behalve veel over doorgestane benauwdheden. Nimmer verzuimde hij zijne dienst en hield rapport tot 31 December, toen hij zijn commandement overgaf aan de lt. [.....]. In November was hij ziek geworden en zich onder behandeling gesteld van een andere Doctor. In de volgende maand kwam hij op aanraden van den Gouverneur en zijne vrienden voor eene geneeskundige commissie, die hem de raad gaven spoedig Curaçao te verlaten en in afwachting van 't goede seizoen om naar Nederland te vertrekken, naar Suriname te gaan met (wat men daar noemt) binnenlandsch verlof.

Jan van Lansberge

1883

1 Januari verliet Jan 't Fort en nam zijn intrek bij zijne zwager Hellmund [getrouwd met Charlotte van Lansberge], die hem zeer hartelijk en vriendelijk ontving. 29 Januari ontving ik een brief 7 Jan. uit Curaçao, vol goede moed, gereed zijnde om twee dagen daarna te vertrekken naar Trinidad en van daar per Fransche mail naar Paramaribo. De passage was genomen en de afscheidkaarten rond gezonden! Deze was de laatste brief, de 96ste, die sinds October 1880 de thermometer aanwees van mijne gemoedstemming. Sinds dien brief waren mijne gedachten immer met hem naar ik dacht op reis van einde Januari in Paramaribo aan te komen, waar zulk een hartelijke ontvangst een vader verbeidde bij zijne zo zeer geliefde zuster Emilie. God heeft er anders over beschikt. 13 Februari ontving ik een brief van uwen oom Hellmund uit Curaçao over Amsterdam en zag daaruit, hoe uwen goede vader 16 Jan. eene bloedsputting gehad heeft en daarna acht dagen en nachten in een stoel heeft doorgebragt, beurtelings ondersteund en verzorgd door zijne vele goede vrienden en hartelijke familie leden. Bij het sluiten van dien brief gaven de Doctoren nog hoop, de zieke nam in krachten toe, sprak over de toekomst en verzocht mij te willen schrijven "niet in 't allerminst ongerust te zijn". Gij weet hoe ik de volgende morgen een télégram kreeg van uwen oom Willem, waaruit ik alles begreep en hoe mij diezelfde avond de vreselijke waarheid uit zijne

mond moesten vernemen. Het zoude égoïsme zijn onze dierbare dooden terug te wenschen op

George, Anna en Willem van Lansberge (1890)

aarde. Hij geniet nu de rust die hij in een werkzaam, moeilijk en dikwijls lijdend leven, niet kon vinden. Voor mij de zorgen, verdriet en rouw tot 't einde van mijn levenspad! Gij alleen kunt dit verzachten door uw gedrag en vlijt in 't maatschappelijk leven, maar bovenal, door onderlinge liefde en vertrouwelijke, teedere omgang met mij en onder elkander. Uw vader rust in de familie begraafplaats der familie Hellmund "Mundo Nuovo" genaamd op den Rooden weg te Curaçao, naast zijne zuster Charlotte (mevr. Hellmund), die in 1864 overleed, en zijne broeder Henri op 21 jarige leeftijd gesneuveld bij een opstand in Coro (Republiek van Venezuëla), wiens gebeente later daar werd overgebracht. Onder een groote tamarinde boom ligt de kleine plaats, die zijn stoffelijk omhulsel inneemt, na zooveel in die wijde wereld gezworven te hebben. Wijdt hem steeds eene herinnering van dankbare liefde, voor u en voor mij getrooste hij zich die wreede scheiding om zijne positie verbeterend beter voor ons te kunnen zorgen.

In die jaren van eenzaamheid kwam geen

klacht over zijne lippen, mij steeds moed insprekende en wijzende op hetgeen wij boven anderen nog voor hadden. Wie ook met hem in aanraking kwam moest getuigen dat hij een edel, groot hart had, tot iedere dienst bereid en geen opoffering te groot achtende, wanneer 't een bewijs van genegenheid gold!. Volgt gij allen hem zooveel mogelijk na!

Wilhelmina
(circa 1897)